

P.A. Geljon, *De algemene banken en het effectenbedrijf 1860-1914* (Amsterdam: NIBE-SVV, 2005) 568 p. ISBN 9055160008

Dit kloeke boek, verschenen als deel III in de NIBE-SVV bankhistorische reeks *De geschiedenis van de algemene banken in Nederland 1860-1914*, completeert niet alleen dit mooie bancaire geschiedkundige project van het vroegere NIBE maar levert ook een bijzondere en opmerkelijke monografie op. In dit derde deel staat het wel en wee van het effectenbedrijf gedurende het tijdvak 1860-1914 centraal. Dit wordt vaardig en met oog voor detail getekend tegen de achtergrond van de verrassende economische opgang die Nederland vanaf ongeveer 1860 doormaakte. Hierdoor werd ons land een moderne economie en schaarde het zich economisch bij de ons omringende landen. Het bijzondere van deze monografie is ook dat de auteur ervan jarenlang werkzaam is geweest in het bankwezen. Hij was vele jaren hoofd van het economisch bureau van Mees & Hope en mede daardoor kent hij het bankwezen van binnen uit, wat voor een historicus wellicht een pré is. De vertrouwdheid van de auteur met de praktijk van zijn onderwerp proeft de lezer voortdurend en vindt haar neerslag in de toegankelijke behandeling van de banktechnische materie en het duidelijke taalgebruik. Daardoor is de lectuur van dit boek ook voor de minder met de bancaire wereld vertrouwde lezer aangenaam.

Het opmerkelijke van dit boek is de brede opzet waarin de geschiedenis van het specialistische effectenbedrijf wordt gezien als een bijzonder aspect van de algemene economische en bancaire ontwikkeling in Nederland. De aanvang daarvan ligt naar hendaags historisch inzicht rond 1860 toen de groeivoet een sprong maakte naar een nooit eerder bereikte hoogte om zich decennialang op dat hogere niveau te handhaven. In dat opvallende proces van economische groei is de aandacht nooit gericht geweest op de rol van het effectenbedrijf als onderdeel van het bankwezen. Dit doet Geljon in deze monografie, die hem onlangs aan de VU ook als dissertatie heeft gediend. Opmerkelijk is ook dat Geljon voor zijn analyse grondig archiefwerk heeft verricht. Voorts heeft hij een succesvolle poging gedaan om uit de schaarse gegevens die nog resten tot een kwantitatieve reconstructie te komen van het verleden in de effectenbranche. Dit moet monnikenwerk zijn geweest dat met een prijzenswaardige vasthoudendheid ten uitvoer is gebracht. Hiervoor komt Geljon alle lof toe.

Wat het boek zelf betreft, wil ik me hier beperken tot drie hoofdlijnen omdat deze een goed beeld geven van de kern van dit bancaire geschiedverhaal. De eerste hoofdlijn betreft de ontwikkeling van de effectenkredietinstellingen in getal en omvang alsmede hun handelsactiviteiten. Al vanaf de zeventiende eeuw kent ons land het effectenbedrijf, dat voor de gefortuneerden uit de Republiek diensten verleende als tussenpersoon om hun kapitaal rentedragend te maken. De voornaamste financiële instrumenten waren toen overheidsleningen of aandelen in compagnieën zoals de VOC. Deze oude effectenhuisen liggen ten grondslag aan de effectenbedrijfstak zoals die vanaf 1860 evolueerde. Vanouds domineerden enkele gevestigde huizen zoals Hope maar al spoedig voegden zich daar nieuwe bij die de oude huizen soms overvleugelden. Want de vermogensmarkten profiteerden van de groeispuurt sinds 1860. De kapitaalbehoefte steeg geleidelijk en de stroom besparingen of uit aflossingen vrijkomende middelen zocht nieuw empoel. De effectenhuisen, sommige gespecialiseerd in landen en andere weer in bepaalde typen bedrijvigheid zoals spoorwegen, konden voorzien in een behoefte. Hierdoor bouwden zij vertrouwen op bij beleggers en kapitaalvragers. Daarnaast ontstonden vanaf 1860 ook banken naast de reeds oudere NBM (1824). Vooral de

Amsterdamsche Bank (1872) en Rotterdamsche Bank (1863) wierpen zich aanvankelijk op de credit-mobilier-gedachte maar dat pakte niet goed uit. De Twentsche Bank (1861), Incassobank (1890) en ook ННМ zochten een voorzichtiger route. Zij betraden mede het terrein van de oude effectenhuizen met het voordeel dat de transactieketen als het ware onder een dak bleef. Overname van bestaande effectenhuizen, vooral sinds ongeveer 1900, ondersteunde dit streven, mede omdat de toegang van de nog betrekkelijk nieuwe banken tot de beurs hierdoor werd vereenvoudigd.

De wisselwerking tussen de effectenhandel en de beurs en de alsmear sterker gevoelde noodzaak van doorzichtigheid van prijsvorming op de beurs vormt het tweede belangrijke aandachtspunt. De voornaamste activiteiten van de effectenhuizen betreffen de uitgiften van aandelen en obligaties en de commissiehandel ten behoeve van hun cliënten. Op het eerste gezicht lijkt de aanwezigheid van een beurs een onmisbare voorwaarde voor de emissieactiviteit. De hier beschreven beurshistorie maakt echter duidelijk dat zonder een levendige handel in effecten en een behoorlijke beursorganisatie emissies geen kans van slagen hebben. Rond 1860, zo leert dit boek, kende Nederland en dan vooral de beurs van Amsterdam reeds een commissiehandel in effecten op een afgeschermd stukje beursvloer in de koopmansbeurs. De meeste verhandelde fondsen waren echter buitenlandse waarden. De beurs van Amsterdam was verreweg de voornaamste handelslocatie maar ook in Rotterdam en later in Den Haag was een effectenbeurs. Binnen die opzet ondernamen commissiehuizen en behartigers van de cliëntenbelangen dan ook de eerste stappen tot vernieuwing en aanpassing aan de nieuwe tijdsomstandigheden met een eerste maar bescheiden popularisering van het effectenbezit. Dit vernieuwingsproces verliep moeizaam waarbij belangentegenstellingen tussen oude en nieuwe commissiehuizen een rol van betekenis speelden. Het ging daarbij in het bijzonder om de vereisten voor lidmaatschap, controle op de naleving van de beursvoorschriften en de ordelijke notering. Ook het voornemen tot de bouw van een nieuw beursgebouw was bron van conflicten. Niettemin kon in 1896 aan Berlage de opdracht voor de nieuwe koopmansbeurs verstrekt worden, die de effectenhandel ruimte bood. Bij dit alles speelde overigens ook, wat de auteur op p. 172 aanmerkt als een 'antibancair sentiment', een niet uit te vlakken rol omdat de oude huizen beducht waren voor de opkomende concurrentie en vernieuwing. Overigens kwam het beursgebouw van Cuijpers pas in 1916 gereed en daarmee vierde de effectenhandel zijn eerste eigen onderkomen. Ook het verzamelen en publiceren van koersen, het samenstellen van een koersindex was onderwerp van discussie. Hierbij gaf de wenselijkheid van een betere dienstverlening aan het beurspubliek uiteindelijk de doorslag. Het interessante bij dit alles is dat de vanzelfsprekendheid waarmee we thans tegen die zaken aankijken uitkomst blijkt te zijn van particuliere initiatieven vol van strijd en wijs beleid van de toenmalige bestuurders en hun achterban.

Nauw verweven met de ontwikkeling en regulering van de beurs als instituut is de opkomst en uitbouw van de emissiemarkt. Hier ontpoppen vooral de grotere effectenhuizen met hun uitgebreid netwerk zich in samenwerking met de kapitaalkrachtige handelsbanken tot belangrijke spelers. Op de emissiemarkt vervullen de effectenhuizen eveneens een bemiddelende rol tussen kapitaalvragers en -aanbieders. De veranderende patronen hierin maakt de schrijver zichtbaar door zijn nauwgezet en van tijd tot tijd met kwantitatieve details ondersteund historisch relaas. Daarbij verwaarloost hij de techniek van de emissieactiviteit niet, zonder dat dit ten koste gaat van de leesbaarheid. Hij toetst met het bijeen gebrachte materiaal de hypothese, vele jaren geleden door Renooij gepostuleerd, dat de geschiedenis van de emissieactiviteit discon-

tinuïteiten kent en draagt daar bovendien een verklaring voor aan. Een opvallend voorbeeld vormen de Amerikaanse spoorwegwaarden die in Nederland door enkele bankiers en commissionairs werden geïntroduceerd en voor beleggers vaak op een teleurstelling uitliepen. Dit deed de reputatie van de branche geen goed en een aantal commissionairs verlegde daarom de accenten. We zien binnenlandse emissies belangrijker worden. Aanvankelijk betroffen die vooral de overheidssector maar ook de particuliere sector gaat een rol spelen, te beginnen met spoorwegen en scheepvaart, maar na 1890 eveneens emissies voor de industrie. Als resultaat zijn er in 1914 265 noteringen van grotendeels in Nederland uitgegeven waarden en is het relatieve belang van buitenlandse waarden fors gedaald. Voor de ontwikkeling van de bankensector tot de aanvang van wo 1 is dat niet zonder betekenis. Het belang van de bankensector in de effectenbranche echter bleef tot wo 1 bescheiden en kwam eerst tot volle ontplooiing met de concentratie in het bankwezen die rond 1910 inzette. De rol van de banken groeide toen zij door overnames rechtstreeks toegang tot de beurs kregen en zij in toenemende mate noodzakelijk bleken voor de doelmatige afwikkeling van de effectentransacties. Ook daarmee verwante zaken als bewaarneming en het ontwerpen van beschermingsconstructies waarvoor zij onder meer administratiekantoren in het leven riepen, versterkte hun positie. Toch moet de rol van de banken in die jaren niet overdreven worden, zoals Geljon laat zien. Uit zijn minutieuze reconstructie van verlies- en winstrekeningen van de vier grootste banken uit die tijd blijkt het aandeel van de commissie-inkomsten in het totale resultaat zelden de tien procent te overstijgen en vaker veel kleiner te zijn.

Met dit derde deel heeft Geljon de door J. Kymmell aangevangen bancaire geschiedschrijving tot 1914 gecompleteerd met een bijna uitputtende beschrijving van de effectenbranche en de betekenis ervan voor de handelsbanken. De auteur heeft daarmee een majeure prestatie geleverd die een lacune opvult. Het resultaat is bovendien een interessant en lezenswaardig boek. Voorzover een kritische aanmerking gemaakt zou kunnen worden betreft deze de eenzijdige Nederlandse invalshoek die de auteur volgt. De vraag kan gesteld worden of een beknopte vergelijking met de ons omringende landen niet overwogen had kunnen worden. Anderzijds zou daar tegen ingebracht kunnen worden dat de studie reeds veelomvattend genoeg is. Niettemin zou zo'n vergelijking wellicht de Nederlandse ontwikkeling van het effectenbedrijf der handelsbanken in een nog scherper perspectief plaatsen wat het belang van Geljons studie extra zou onderstrepen.

M.M.G. Fase
Amsterdam

J.C. Streng, *Zwols Biografisch Woordenboek. Een draagbaar mausoleum* (Hilversum: Verloren, 2004) 315 p. ISBN 9065507965

Met de oprichting van het Biografie Instituut bij de Rijksuniversiteit Groningen in september 2004 heeft het biografische genre eindelijk in Nederland een academische inbedding verworven. Het instituut gaat onderzoek verrichten op diverse niveaus: onderzoek naar bronnen, naar narratieve vormen en naar de sociaal-culturele context, waarbij gestreefd wordt naar theoretische publicaties over de biografie als genre. Deze en andere initiatieven zijn tekenend voor de toenemende populariteit waarin het bio-